

Pontus Troberg
Kansainvälisen tilinpäätösraportoinnin nykytilanneja tulevaisuus

TIIVISTELMÄ

Talouselämän kiihtyvässä kansainvälistymiskehityksessä ja sijoittajien globalisoituessa on luonnollista odottaa, että laskentatoimen kehitys seuraisi talouskehitystä. Valittavasta suuntauksesta on kuitenkin käyty kovaa kädenväntöä eurooppalaisen ja amerikkalaisen näkemyksen välillä. IASC:n standardien tulkitsemista ja soveltamista ei ole aina tehty tarkasti ja johdonmukaisesti. Tästä ei kuitenkaan ole aiheutunut minkäänlaisia seuraamuksia, sillä organisaatiolla ei ole juridista toimeenpanovaltaa. IASC:n päätöksentekuelimen eli hallituksen (Board) tulee koostua pätevistä ja riippumattomista jäsenistä, jotta IASC tulevaisuudessa olisi se elin, joka laatii yleisesti hyväksytyjä kansainvälisiä laskentastandardeja. Paikalliset pörssiviranomaiset valvoisivat standardien noudattamista. Yhteisymmärryksen saavuttaminen SEC:in ja IASC:n välillä todennäköisesti tarkoittaa, että IASC:n laskentastandardit tulevat kaikilta merkittäviltä osiltaan olemaan U.S. GAAP:ejä vaikkakin ulkoinen leima on IASC:n.

Tausta

Pääomamarkkinoiden vapautumisella 1980-luvun puolivälissä on luonnollisesti ollut voimakas vaikutus yritysten tilinpäätösraportointiin (ja talousraportointiin yleensä) - ainakin Manner-Euroopassa ja Japanissa. Talouselämän kiihtyvässä kansainvälistymiskehityksessä ja sijoittajien globalisoituessa on luonnollista odottaa, että laskentatoimen kehitys seuraisi talouskehitystä, jotta laskentatoimi pystyy vastaamaan markkinoiden muuttuneisiin tarpeisiin. Valittavasta suuntauksesta on kuitenkin käyty kovaa kädenväntöä eurooppalaisen ja amerikkalaisen näkemyksen välillä. Historiallisesti tärkeät eroavaisuudet näiden kahden suuntauksen välillä ovat olleet yritysten rahoitus, valtionvallan vaikutus tilinpäätöskäytäntöön, erityisesti verotuksen kautta, sekä laskenta/tilintarkastusammatin vaikutusvalta tilinpäätössääntöjen luomisessa (Nobes & Parker 1991). Euroopan tai nimenomaan EU:n ongelmana on ollut, että mitään uutta laskentadirektiiviä ei ole tullut 4. ja 7. (European Economic Community 1978 ja 1983) direktiivin jälkeen, jotka molemmat ovat ohjeistukseltaan suhteellisen väljät, sisällöltään suppeat ja kokonaisuudessaan osittain vanhentuneet. Näin ollen voidaan sanoa, että EU on menettänyt aloitteen laskenta-asioissa.

Tärkeimmät vaikuttajat ja lyhyt historiallinen katsaus

Tärkeimmät vaikuttajat tämänhetkisessä kansainvälisessä laskentakehityksessä ovat International Accounting Standards Committee (IASC), Financial Accounting Standards Board (FASB), Security and Exchange Commission (SEC), International Organization of Securities Commissions (IOSCO) ja G4+1 yhteisö. Kaksi ensiksi mainittua organisaatiota, IASC ja FASB, ovat nimenomaan laskentasääntöjen (standardien) laatijoita.

IASC, joka muodostettiin 1973 ja joka koostuu tänä päivänä 153 laskentaorganisaatiosta 112 maasta, aloitti pääomamarkkinoiden nykyaikaiseen tarpeeseen suuntautuneen työnsä 1987 eliminoimalla erilaisia aikaisemmin sallittuja laskentavaihtoehtoja (ei enää vapaa valinta), vaatimalla enemmän ja yksityiskohtaisempia liitetietoja (disclosure) sekä laajentamalla kattamansa aihealueet. Laskentastandardien kehittämistyössään IASC alkoi selkeästi orientoitua SEC/IOSCO:n suuntaan. Tästä johtuen sekä EU että FASB, amerikkalaisten laskentastandardien laatija, rupesivat ottamaan IASC:n vakavasti. Sinänsä amerikkalaisten standardien vaikutus IASC:n standardien sisältöön oli jo pitkään ollut voimakas, ainakin epäsuoranaisesti.

1994 IASC aloitti yhteistyönsä G4+1 organisaatioon kuuluvien maiden kanssa. Siihen aikaan G4+1 yritti edistää jäsenmaiden yhteisten tavoitteiden saavuttamista yhdistämällä resursseja ja ideoita yhteisiin tutkimushankkeisiin. G4+1:n nykyinen päätavoite, joka astui voimaan 1999, on luoda ja edesauttaa projekteja, joiden avulla on edellytyksiä saada aikaan yhteneväiset ja korkeatasoiset raportointistandardit organisaation jäsenmaissa. 1995 IASC esitti suunnitelmansa, jonka mukaan IASC saattaa loppuun ydinstandardien kehittämishankkeen (kattaakseen myös puuttuvat aihealueet) vuoden 1999 puoliväliin mennessä. IOSCO lupautui ottamaan kantaa IASC ydinstandardeihin niiden valmistuttua (vuoden 1999 loppuun mennessä) ja siten ilmoittamaan mahdollisen tukensa IASC:n standardeille. Vuonna 1995 myös EU komission tuki IASC:lle alkoi selkeästi olla välittömämpi kuin aikaisemmin.

1996 SEC otti voimakkaasti kantaa kansainväliseen laskentakehitykseen toteamalla, että IASC:n ydinstandardien hyväksymisen edellytyksenä (ainakin Yhdysvalloissa) ovat seuraavat laatuvaatimukset (SEC 1996):

- 1) standardien tulee sisältää sellaiset peruslaskentaperiaatteet/julistukset (pronouncements), jotka muodostavat kokonaisvaltaisen yleisesti hyväksytyyn perustan laskentatoimelle (raportoinnille)
- 2) standardien tulee olla korkealaatuisia - niiden soveltamisen tulee johtaa vertailtavuuteen ja läpinäkyvyyteen ja niiden on taattava, että annettu tieto on tarpeeksi yksityiskohtaista ja täydellistä (full disclosure)
- 3) standardien tulkitseminen ja soveltaminen tulee tehdä tarkasti ja johdonmukaisesti (rigorously).

Yksi IASC:n suurimpia heikkouksia on ollut, että organisaatiolla ei ole juridista toimeenpanovaltaa. Tästä johtuen on selkeästi käynyt ilmi, että on yrityksiä, jotka ovat ilmoittaneet noudattavansa IASC:n laskentastandardeja mutta käytännössä eivät näin ole tehneet kaikilta osin vaan ovat noudattaneet niitä valikoidusti ja eräiden asioiden suhteen ei lainkaan - ilman mitään suoranaista seuraamusta. On myös todettava, että vaikkakin IASC:llä olisi ollut juridista toimeenpanovaltaa, taloudelliset resurssit ovat puuttuneet yritysten IASC:n tilinpäätösten sisällön tarkistamiseksi.

Vuonna 1996 Yhdysvaltojen kongressi alkoi tiettyssä määrin painostaa SEC:iä, jotta laskentastandardien kansainvälinen harmonisointi edistyisi ripeämmin (Zeff 1998). Tämän painostuksen taustalla oli New Yorkin pörssin (NYSE) taloudellinen intressi. Vaikka NYSE on selkeästi maailman merkittävin pörssi, ulkomaisia yrityksiä on rekisteröity vähemmän NYSE:seen kuin Lontooseen. Perussyynä ulkomaisten yritysten vähyys NYSE:ssä on SEC:in yksityiskohtaiset ja hyvin laajat vaatimukset yritysten rekisteröinnin ja talousraportoinnin suhteen. Samaan aikaan oli kuitenkin havaittavissa, että eräät aikaisemmin empivät eurooppalaiset yritykset rekisteröityivät NYSE:seen ja rupesivat siten soveltamaan U.S. GAAP:ejä, esim. Daimler(Chrysler)-Benz. Tästä syystä IASC yritti nopeuttaa ydinstandardien kehittämisprojektiään. On kuitenkin todettava, että yrityksen päätös noudattaa tiettyjä laskentastandardeja pitäisi perustua liiketoimintanäkökulmiin eikä laskentastandardien vaativuuden näkökulmiin. Näin varmasti järkevät yritykset tekevätkin. Yksi tärkeä tekijä tällaisessa päätöksessä on vertailtavuus tärkeimpiin kilpailijoihin eli samojen laskentastandardien noudattaminen kuin kilpailijat edesauttaa sijoittajien analyysejä ja päätöksiä ja tehostaa pääomamarkkinoita.

Nykytilanne

IASC ja IOSCO

Toiminta IASC:n rakenteen uudistamiseksi alkoi 1997. IASC:n oma ehdotus kumottiin voimakkaasti SEC/FASB:in taholta. SEC:in vaatimus, jonka taustalla on erityisesti ollut SEC:in puheenjohtaja Arthur Levitt, on, että IASC:n päätöksentekoaikana eli hallituksen (Board) pitäisi koostua pätevistä ja riippumattomista jäsenistä. Eri maiden ministeriöiden edustajat tai tilintarkastusorganisaatioiden edustajat eivät siten voi tulla kysymykseen. Amerikkalaisten vaatimus meni pääpiirteittäin lävitse ja IASC hallitus hyväksyi joulukuussa 1999 uuden rakenteen, jonka pitäisi astua voimaan vuoden 2001 alusta. IASC:n hallitus tulee koostumaan 12 täyspäiväisestä ja 2 osapäiväisestä jäsenestä. Toukokuussa 2000 IOSCO "antaa tukensa" IASC ydinstandardeille mutta mahdollistaa täydentäviä vaatimuksia kansallisten laskentasääntöjen säätäjien näin valitessa. Yrityksen IASC:n tilinpäätöstietojen täydentämisvaatimus voi tarkoittaa, että:

- on tehtävä täsmäytyslaskelma (reconciliation) kansalliseen standardiin
- eräitä IASC:n sallimia vaihtoehtoja ei hyväksytä
- on annettava täydentäviä tietoja (additional disclosures)
- määritellään yksityiskohtaisempia tulkintoja

Paikallinen pörssiviranomainen, joka on IOSCO:n jäsen, hyväksyy IASC:n standardit joko sellaisinaan tai lisävaatimuksineen ja sisällyttää nämä säännöt oman pörssin rekisteröinti- ja raportointivaatimuksiin. Paikallisella pörssiviranomaisella on juridinen toimeenpanovalta eli mikäli pörssiin rekisteröity yritys ei noudata paikallisia pörssisääntöjä, pörssiviranomaisilla on juridinen oikeus ja velvollisuus ryhtyä asiallisiin toimenpiteisiin. Näin ollen ratkaistaan ongelmat, jotka johtuvat siitä, että IASC:llä ei ole juridista toimeenpanovaltaa ja että eri maiden olemassa olevat oikeusjärjestelmät eroavat toisistaan. Erityisesti manner-eurooppalainen roomalainen oikeusperinne (codified law) eroaa anglo-saksisesta tapaoikeusperinteestä (case law). On myös todennäköistä, että ajan myötä IASC:n standardien vaikutus leviää myös kansalliseen lainsäädäntöön/laskentastandardeihin laajemminkin.

SEC ja FASB

SEC tulee arvioimaan IASC:n ydinstandardien hyväksyttävyyden Yhdysvaltojen markkinoilla sekä yksitellen että ulkomaisten yritysten pörssiinrekisteröintihakemusten yhteydessä. Vaatimuksia ei lievennetä suhteessa kotimaisiin pörssiyrityksiin vaan peruslähtökohtana ovat ne kolme laatuehtoa, jotka julkaistiin vuonna 1996. Euroopassa unohdetaan usein se tosiasia, että Yhdysvaltojen kongressi on antanut nimenomaisen mandaatin SEC:ille suojata sijoittajia. Tämä mandaatti annettiin suuren laman seurauksena 1930-luvulla, jotta tulevaisuudessa voitaisiin välttyä yhtä syvistä taloudellisista taantumista. SEC on toisin sanoen tarkastuselin, jonka asenne on hyvin kielteinen liialliseen tulkinnanvaraisuuteen. SEC nojaa voimakkaasti FASB:iin ja tulee myös IASC:n standardien hyväksymisen arvioinnissa kuulemaan FASB:in näkökantaa. Eräät IASC:n standardit tullaan hyväksymään sellaisinaan kun taas toisten suhteen tullaan vaatimaan jonkinasteinen täsmäytyslaskelma (reconciliation) U.S. GAAP:eihin. Eroavaisuuksia ja ongelmia on tällä hetkellä mm. seuraavien laskenta-asioiden suhteen: riittävän kuvan prioriteettiasema (fair presentation override), pysyvien vastaavien (käyttöomaisuuden) mahdollinen arvostus käypään arvoon, goodwill:in ja muiden aineettomien erien poistoajat, tutkimus- ja kehittämisenot, arvonlasku (impairment of assets) ja eräät konsolidointiin liittyvät asiat.

SEC tulee soveltamaan rutiiniprosessiaan tarkistaessaan pörssiinrekisteröintiasiapapereita varmistaakseen U.S. GAAP:ien noudattamista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että yritysten, joille Yhdysvaltojen pääomamarkkinat ja omien tuotteiden myyntimarkkinat ovat tärkeitä jo lähivuosina, kannattaa siirtyä soveltamaan U.S. GAAP:ejä jo tässä vaiheessa.

Muiden yritysten suhteen odotus voi olla paikallaan, sillä on mahdollista että noin viiden vuoden sisällä päästään yhteisymmärrykseen IASC:n ja SEC:in välillä. Näin ollen IASC tulee tulevaisuudessa olemaan se elin, joka laatii kansainvälisiä laskentastandardeja. Tällaisen yhteisymmärryksen saavuttaminen voi kuitenkin tarkoittaa, että IASC:n laskentastandardit ovat kaikilta merkittäviltä osiltaan U.S. GAAP:ejä vaikkakin ulkoinen leima on IASC:n. Ongelmaksi tulevaisuudessa voi muodostua myös sellainen tilanne, jossa SEC/FASB muuttaa pääomarkkinoiden vaatimuksesta jonkun amerikkalaisen laskentastandardin, joka ennen muutosta täsmää vastaavan IASC:n standardin kanssa. Luoko tämä epävakaan suhteen IASC:n ja SEC:in välillä? Joka tapauksessa, edellytyksenä IASC:n menestykselle toiminnalle tulevaisuudessa on myös, että rahoitus järjestetään eli annetaan tarpeeksi resursseja IASC:n käytettäväksi. Tämä on mm. edellytys sille, että pystytään tarkistamaan, että IASC:n laskentastandardeja tulkitaan ja sovelletaan tarpeeksi tarkasti ja johdonmukaisesti. Huomattava osa rahoituksesta tulisi Yhdysvalloista ja näin ollen FASB:in rahoitus ja kansainvälinen merkitys vähentyisivät tulevaisuudessa.

On myös huomioitava, ettei SEC:in vaikutusvalta ole ainoastaan suuri ulkoisen laskennan (raportoinnin) suhteen vaan myös tilintarkastuksen suhteen. Aiemmin esitetyn vaatimuksen laskentastandardien tarkasta ja johdonmukaisesta tulkinnasta ja sovelluksesta lisäksi, SEC sisällytti tänä vuonna julkistetussa periaatejulkaisussaan (concept release) luonnoksen globaalisen tilinpäätösraportoinnin (financial reporting) infrastruktuurista. Tällaisen infrastruktuurin tehokkaan toimimisen edellytyksenä on, että on olemassa (SEC 2000):

- tehokkaita, puolueettomia ja korkealaatuisia laskenta- ja tilintarkastusstandardien säätäjiä
- korkealaatuiset tilintarkastusstandardit
- tilintarkastusyhteisöjä, joilla on tehokas maailmanlaajuinen laadutarkastus
- koko ammattikuntaa kattava laadunvarmistus
- aktiivinen lainsäädännöllinen valvonta

Viime vuosina suuret tilintarkastusyhteisöt ovat selkeästi saaneet tuntea SEC:n vaikutusvallan mm. tilintarkastajan riippumattomuuden suhteen. On selvää, että laadukkaat laskentastandardit eivät sinänsä riitä takaamaan tilinpäätösraportoinnin ja muun talousraportoinnin uskottavuutta, mikäli tilintarkastus ei toteudu puolueettomasti ja laadukkaasti.

EU, Suomi ja muut Pohjoismaat

EU on julkaissut tiedoksiannon, jonka mukaan se aikoo vielä vuoden 2000 aikana tehdä esityksen siitä, että IAS-standardien noudattaminen konsernitilinpäätöksessä tulisi pakolliseksi kaikille EU:n pörssiyrityksille vuoteen 2005 mennessä. Mikäli EU ryhtyy hyväksymään IAS-standardeja valikoiden eli luomaan "EU GAAPeja", hanke epäonnistuu.

IASC:in hallitus tulee koostumaan pätevästä ja puolueettomista henkilöistä. FASB:in hallituksen kokoonpano on jo pitkään ollut tämän periaatteen mukainen. Olisi jo korkea aika, että Suomessa noudattaisiin samanlaista menettelytapaa eli muodostettaisiin niin sanottu Finnish Accounting Standards Board kahdestakin syystä. Ensinnäkin, laskentakehitys olisi puolueettomien ammatti-ihmisten käsissä, eikä poliittinen (eikä myös veropoliittinen) näkemys vaikuttaisi laskentasaännösten kehittämiseen. Toiseksi, vuoropuhelu IASC:n ja kansallisten laskentasaätäjien välillä ei tule tapahtumaan IASC:n ja kansallisen ministeriön tai vastaavan edustajan välillä vaan nimenomaan puolueettomien ja pätevien laskentastandardien/-säätäjien välillä. Saksassa ja Ranskassa on jo muodostettu vastaava elin. Voi olla, että Pohjoismaat tekisivät viisaasti yhdistämällä voimansa ja muodostamalla Nordic Accounting Standards Board:in. Näiden maiden yhteisö-, verotus- ja muu lainsäädäntö ovat hyvin lähellä toisiaan. Yhdistämällä voimia voidaan tulevaisuudessa tehokkaammin vaikuttaa IASC:n suuntaan. Tällaiselle elimelle on luonnollisesti luotava taloudelliset resurssit, jotta se voisi toimia tehokkaasti ja uskottavasti.

Tutkimus

Ottamatta kantaa IASC:n tai FASB:in puolesta eräiden laskentaratkaisujen suhteen, on selvää, että on laskentakysymyksiä, joihin voidaan löytää tyydyttäviä ratkaisuja vain laadukkaan tutkimuksen avulla. Tällä hetkellä ongelmakenttiä ovat mm. konsernitilinpäätös ja goodwill, tutkimus- ja kehittämismenot, käyttöomaisuuden arvonlasku (impairment), leasing ja rahoitusinstrumentit. Mahdollisia ratkaisuja on tutkittava empiirisesti, jotta voidaan havaita sijoittajien (markkinoiden) reaktiot esitettyyn informaatioon. On ymmärrettävä, miten pääomamarkkinat toimivat. Puhtaasti mielipiteisiin pohjautuvat näkemykset eivät saisi liikaa vaikuttaa laskentastandardien kehittämiseen. Tämä koskee myös henkilöstötilinpäätöstä ja vihreää tilinpäätöstä, jotka vielä hakevat sisältöään ja muotoaan.

Lähdeluettelo

European Economic Community (1978) 'Fourth Council Directive', Brussels: EEC.

European Economic Community (1983). 'Seventh Council Directive', Luxembourg: EEC.

Nobes, C. and Parker, R. (1991) 'Comparative International Accounting', 3rd Edition, Prentice Hall: London.

Securities and Exchange Commission (1996) 'Three Key Elements for Acceptance of the IASC's Core Standards', SEC Press Release, April 11.

Securities and Exchange Commission (2000) 'SEC Approves Concept Release on International Accounting Standards', February 16.

LTA 2/01

Zeff, S.A. (1998) 'The Coming Confrontation on International Accounting Standards', *Irish Accounting Review* Vol. 5, No. 2, 89-117.